

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

М. В. БОНДАРЄВА

*Марія Володимирівна Бондарєва, канди-
дат юридичних наук, доцент Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка*

ПРИНЦИП ТАЄМНИЦІ ВЧИНЮВАНИХ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Визначальний принцип необхідності захисту особистих тайн громадян, які довіряються представникам певних професій у зв'язку із здійсненням ними їх професійної діяльності, отримав відповідне вираження в нотаріальному процесуальному праві у формі принципу нотаріальної таємниці.

Вимога обмеженості доступу до відомостей, які утворюють нотаріальну таємницю, означає, головним чином, що відомості про факт звернення до нотаріуса, суть і зміст його консультації, відомості про нотаріальну дію, і, як наслідок, документи, які оформлюються в процесі дії або консультації – матеріальні носії конфіденційної, таємної інформації, – не можуть бути розголошені тими, кому в силу їх службового, професійного або іншого обов'язку зазначена інформація стала відома. Іншими словами, збереження таємниці вчиненої нотаріальної дії як принцип нотаріального процесуального права формалізується також як важливіший обов'язок нотаріуса. Слід відмітити, що вказаний підхід є традиційним і для законодавств більшості країн. Так, § 18 Федерального положення про нотаріат ФРН (BNoto) від 16.02.1961 р. обов'язок збереження таємниці нотаріусом визнається таким, що має «визначальне значення для професії», і передбачає можливість оголошення відомостей в судовому процесі тільки за згодою всіх учасників нотаріальної дії. Стаття 32 іспанського Закону про нотаріат від 28.05.1962 р. забороняє вилучення нотаріальних документів, журналів, реєстрів навіть за рішенням суду. Виключенням визнається транспортування документів у приміщення архіву або за форс-мажорних обставин. За наявності необхідних підстав і виключно при розслідуванні злочинів за рішенням правоохоронних органів з нотаріальних документів можуть робитися виписки, про що на них здійснюється відмітка. Правом на ознайомлення з нотаріальними документами наділяються тільки безпосередні учасники провадження, їх спадкоємці, суд та інші правоохоронні органи. Французьке законодавство, Закон від 11.02.2004 р. № 2004-130, Валютно-Фінансовий кодекс (CMF) в статті L 561-1 CMF, охороняє таємницю юридичної консультації, що надається нотаріусом, проте зобов'язує нотаріусів повідомляти прокурора республіки про вчинені дії, якщо підозрюють кримінальне походження грошових коштів, що використовуються при здійсненні угод купівлі-продажу нерухомості, підприємств, відкриття банківських рахунків, управлінні довірчою власністю тощо.

Законодавчий зміст принципу нотаріальної таємниці розкривається в статті 8 Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-ХІІ¹ (далі – Закон про нотаріат) і полягає в наступному.

По-перше, законодавцем визначається **поняття нотаріальної таємниці** як предмету правової охорони. Легальною дефініцією «нотаріальна таємниця» охоплюються су-

---

© М. В. Бондарєва, 2009

купність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо. Таким чином, інформація, яка стала відома нотаріусу внаслідок звернення до нього заявника, незалежно від того, чи була фактично вчинена нотаріальна дія, наділяється ознаками обмеженості доступу, конфіденційності і таємності. Вважаємо, що таємниця може розглядатися як вид інформації, оскільки згідно зі статтями 28, 30 Закону України «Про інформацію»² від 02.10.1992 р. № 2657-12 конфіденційна інформація визначається як відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. За режимом доступу інформація поділяється на відкриту і інформацію з обмеженим доступом (конфіденційна інформація або таємниця). А формулювання поняття нотаріальної таємниці через використання в статті 8 Закону про нотаріат терміну «сукупність відомостей» дозволяє, очевидно, розглядати ці поняття – таємниця, відомості, інформація – як тотожні, синонімічні.

Для того, щоб бути визнаним об'єктом правової охорони як нотаріальна таємниця, інформація повинна, на нашу думку, відповідати наступним істотним ознакам:

- бути пов'язаною з особою, що звертається до нотаріуса, її майном, правами та обов'язками; належати цій особі;
- законодавство не повинно містити обмеження щодо можливості віднесення такої інформації до нотаріальної таємниці;
- інформація не відноситься законодавством до загальновідомої та загальнодоступної;
- обізнаність нотаріуса з такою інформацією – результат професійної діяльності (консультування заявника, вчинення нотаріальної дії або дії технічного характеру, не пов'язаної з вчиненням нотаріального провадження).

Другим елементом змісту принципу збереження нотаріальної таємниці пропонуємо визначати **необхідність** вжиття заходів до **збереження конфіденційних відомостей** особами, яким ці відомості були довірені. Реалізація даної частини принципу нотаріальної таємниці знаходиться в площині неможливості повідомити без належних правових підстав іншим особам без згоди власника відомості, які утворюють предмет нотаріальної таємниці. Вважаємо, що обов'язок «зберігати нотаріальну таємницю» (ч. ч. 2, 3 ст. 8 Закону про нотаріат) передбачає неможливість розголошення такої таємниці без згоди власника, яка, очевидно, повинна бути формально вираженою, – в цьому погоджуюся з точкою зору В.Марченка³, а також врахування права, наданого правоохоронним органам на отримання частини інформації в межах їх компетенції із застосуванням спеціальних процедур, передбачених для цього. Так, відповідно до п. 17 статті 11 Закону України «Про міліцію»⁴ правоохоронним органам надається право «одержувати на письмовий запит відомості, необхідні у справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції». Зазначена норма не узгоджується із змістом статті 8 Закону про нотаріат, оскільки в ній не конкретизований механізм надання відомостей, тобто відсутні вказівки на виключну можливість її надання після порушення кримінальної справи. Більше того, у чинному законодавстві закладено суперечливість у визначенні підстав доступу правоохоронних органів до інформації з так званим «обмеженим доступом»: такої, що містить комерційну, банківську таємницю або інші конфіденційні відомості. Отже, в одному випадку закон надає право вимагання відомостей і документів по кримінальних справах, у другому – просто по справах, які знаходяться в провадженні компетентних державних органів, у третьому – при наявності потреби одержання розвідувальної інформації в інтересах держави і суспільства. Такі розбіжності в формулюваннях закону призводять до необхідності застосування різних процесуальних дій відповідних посадових осіб, та провокують появу та розвиток конфліктних ситуацій. Наприклад, п. 7 статті 5 Положення про Державну службу по боротьбі з економічною злочинністю, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05.07.93 р. № 510⁵, регулює питання надання співробітникам цієї служби відомостей різних категорій (за винятком випадків, коли законом встановлений спеціальний порядок їх одержання) за наявності даних про порушення законодавства, яке регулює фінансову, господарську та іншу підприємницьку

діяльність. Тобто порушення кримінальної справи не є обов'язковою підставою отримання відомостей з обмеженим доступом – достатнім є наявність інформації про факт кримінально караного правопорушення. Але п. 17 статті 11 Закону «Про міліцію», про який вже йшла мова, а також відповідними статтями Закону про нотаріат, реалізація зазначених положень Постанови Кабінету Міністрів України від 05.07.93 р. ставиться в залежність від встановленого в законодавстві спеціального порядку одержання такої інформації. В основному, аналогічна ситуація має місце щодо правомочностей, наданих компетентним державним органам та їх посадовим особам Законами «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (ст. 12), «Про оперативно-розшукову діяльність»⁶ (ст. 8), «Про службу безпеки України»⁷ (ст. 25), «Про прокуратуру»⁸ (ст. 8), Кримінально-процесуальним кодексом України (ст. 66-1) та іншими нормативними актами.

Подібні ж юридичні процедури передбачені для вилучення і видачі документів зі справ (нарядів) наказом Міністерства юстиції України від 31.12.2006 р. № 2358/5 «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» (далі – Правила). У виняткових випадках за наявності передбаченого та належним чином оформленого процесуального документа суду, органу прокуратури чи досудового слідства вилучення провадиться з відома завідувача контори, архіву, приватного нотаріуса з обов'язковим залишенням у справі засвідченої копії документа, який вилучено, і процесуального документа, на підставі якого здійснено вилучення (п. 8.18.1 Правил).

Повертаючись до принципу збереження нотаріальної таємниці, пропонуємо виділяти такий елемент його змісту – **обізнаність осіб, зобов'язаних зберігати нотаріальну таємницю**, яка є результатом їх професійної діяльності або залучення їх до вчинення певних специфічних професійних дій (якщо йдеться про представників, свідків, перекладачів, рукоприкладників тощо). З точки зору суб'єктного складу осіб, зобов'язаних до конфіденційності при вчиненні нотаріального провадження, наданні юридичної консультації або вчиненні дій технічного характеру, стаття 8 Закону про нотаріат зобов'язує всіх осіб, перелічених у статті 1 цього Закону – нотаріусів, посадових осіб органів місцевого самоврядування, консульських установ та дипломатичних представництв України, осіб, уповноважених вчиняти дії, прирівняні до нотаріально посвідчених у порядку статті 40 Закону, а також стажистів нотаріуса, інших осіб, обізнаність яких є результатом залучення їх для вчинення нотаріальної дії. Правило про конфіденційність інформації, яка стала відома особі, зберігає силу і в разі відставки посадової, службової особи, виходу на пенсію, зняття з себе повноважень (якщо йдеться про представників, рукоприкладників, управителів, виконавців заповітів, опікунів тощо). З іншого боку, очевидно є повна свобода волевиявлення особи, від імені якої або в інтересах якої вчинялася дія. Така особа вільна розповсюджувати таємну інформацію стосовно нотаріального провадження в будь-який спосіб.

Ще одним важливим елементом принципу таємниці нотаріальної дії і, одночасно його гарантією, є те, що наслідки протиправного **розголошення** відомостей, що утворюють нотаріальну таємницю, носять негативний характер і пов'язані з притягненням винного нотаріуса або іншої особи, причетної до вчинення нотаріальної дії, до юридичної відповідальності.

Стаття 8 Закону про нотаріат при визначенні змістовного наповнення діяння винної в порушенні принципу нотаріальної таємниці особи використовує формулювання «порушення нотаріальної таємниці» (ч. 4 вказаної статті). Зазначений суворий підхід не свідчить про логічну досконалість цієї конструкції, хоча б тому, що виникає необхідність у тлумаченні складу такого правопорушення. Погоджуємося з позицією, яка висловлюється в літературі, що вимога додержання таємниці нотаріальних дій полягає в тому, що нотаріальні дії належить виконувати виключно в присутності зацікавленої особи (або осіб), і лише у випадку необхідності – в присутності тих, хто їм допомагає (представників, перекладачів, громадян, які підписують документи за хворих або неписьмених і т. і.). Ніхто зі сторонніх осіб не повинен спостерігати за ходом нотаріальної процедури. Цю вимогу нотаріус зобов'язаний виконувати незалежно від того, здійснює він нотаріальну дію в приміщенні контори чи за її межами. Відповідно учасники нотаріально-

го процесу мають право наполягати на створенні умов, які виключатимуть розголошення відомостей, які вони збираються тримати в секреті⁹.

Оскільки вище було запропоновано ідентифікувати поняття «інформація», «таємниця» та «відомості» як синонімічні, то вважаємо обґрунтованим розуміння «порушення нотаріальної таємниці» як незаконного розголошення інформації, тобто повідомлення в будь-який спосіб інформації, що становить таємницю стороннім особам¹⁰. Таким чином порушенням нотаріальної таємниці з точки зору складу правопорушення повинно охоплюватися наступне:

- специфічність предмету правопорушення – нотаріальна таємниця;
- спеціальний суб'єкт – особа, якій про вчинення нотаріальної дії стало відомо у зв'язку з виконанням службового обов'язку або іншої роботи, або у зв'язку із здійсненню іншої діяльності;
- об'єктивна характеристика діяння як протиправного повідомлення таємниці стороннім особам всупереч волі учасників нотаріального правовідношення і без врахування легальних обмежень у встановлених гарантіях принципу нотаріальної таємниці. При цьому настання наслідків розголошення законом не оцінюється, а тому не є умовою настання відповідальності винної особи.

Що стосується протиправності розголошення нотаріальної таємниці, то законодавчі інструменти застереження від настання несприятливих наслідків порушення нотаріальної таємниці можуть розцінюватися як необхідні і достатні для гарантування реалізації даного принципу. До таких інструментів відносяться обов'язок нотаріуса зберігати таємницю; обов'язок інших осіб, причетних до вчинення нотаріальної дії, дотримувати таємницю; видача довідок про вчинені нотаріальні дії та копій документів, що зберігаються у нотаріуса тільки особам, за дорученням яких. щодо яких вчинялася дія або їх спадкоємцям; заборона втручання в діяльність нотаріуса, спонукання його до вчинення неправомірних дій, вимагання від нього відомостей, що становлять нотаріальну таємницю; заборона вилучення (виїмки) реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в порядку статті 96 Закону про нотаріат, а також печатки нотаріуса; надання довідок про вчинені нотаріальні дії та інших документів правоохоронним органам тільки на обґрунтовану письмову вимогу у зв'язку з справами, що знаходяться у провадженні цих органів, з обов'язковим зазначенням номера справи і прикладенням гербової печатки; довідки про суму нотаріально посвідчених договорів надаються тільки на обґрунтовану письмову вимогу органів державної податкової служби (при цьому слід розуміти, що органи та особи, не зазначені в статті 8 Закону про нотаріат не можуть вимагати надання інформації від нотаріусів); заборона допитувати нотаріуса в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинювалася нотаріальна дія. Іншими словами, будь-яке діяння в порушення встановленого режиму правового регулювання нотаріальної таємниці може кваліфікуватися як порушення такої таємниці і бути підставою хоча і не для скасування нотаріальної дії, але для притягнення винного до юридичної відповідальності. Зокрема, в порядку п. «ж» статті 12 Закону про нотаріат свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю нотаріуса, винного у порушенні вимог ч. 1 статті 8 цього закону, може бути анульовано.

Підводячи підсумки даного дослідження слід визнати, реалізація принципу збереження нотаріальної таємниці серед іншого дозволяє проявити практичну дієвість нотаріату як публічно-правового інституту. І дієвість ця полягає, головним чином, в існуванні незалежного, розвинутого нотаріату, та повноцінному ефективному його функціонуванні.

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.

² Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

³ Марченко В. Таємниця здійснення нотаріальних дій. Відповідальність за її порушення // Юридический журнал. – 2002. – № 1. – С. 35.

⁴ Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20; 1992. – № 36. – Ст. 526; 1994. – № 26. – Ст. 216; 1995. – № 15. – Ст. 102.

⁵ Урядовий кур'єр. – 12.01. – 1999; 03.08.1999 ЗП України. – 1994. – № 2. – Ст. 30.

⁶ Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

⁷ Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

⁸ Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793; 1993. – № 22. – Ст. 229; 1993. – № 50. – Ст. 474; 1995. – № 11. – Ст. 71; 1995. – № 34. – Ст. 268.

⁹ Марченко В. Таємниця здійснення нотаріальних дій. Відповідальність за її порушення // Юридический журнал. 2002. – № 1. – С. 35.

¹⁰ Ожегов С. И. Словарь русского языка. – М.: Русский язык, 1991. – С. 643; Навроцкий В. О. Господарські злочини. Лекції. – Львів, 1997. – С. 31; Советское уголовное право: особенная часть. Учебник / Под ред. П.И. Гришаева, Б.В. Здравомыслова. – М.: Юрид. лит., 1988. – С. 54.

Резюме

В статье проанализированы теоретические и практические аспекты принципа сохранения тайны нотариального действия. Изучены суть данного принципа, признаки, место в системе принципов нотариального права.

Ключевые слова: принципы нотариальной деятельности, тайна нотариального производства, конфиденциальная информация.

Summary

This article includes the analyze of theoretical and practical aspects of notary's secret keeping principle main point and indication of this principle, the place in system of notary law principles.

Key words: notary, the principle of secret of notary action, confidential information.

Отримано 16.10.2009

О. Ю. КАШИНЦЕВА

Оксана Юрїївна Кашинцева, кандидат юридичних наук, доцент, керівник науково-дослідної лабораторії права біоетики та медичного права кафедри цивільного та трудового права КУП НАН України

ПРАВО БІОЕТИКИ ТА МЕДИЧНЕ ПРАВО: НОВИЙ НАПРЯМОК НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРАВА НАН УКРАЇНИ

Державною концепцією розвитку наукової сфери України¹, Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності»² та Законом України «Про основи державної політики у сфері науки і наукової діяльності»³ визначено стратегічні та пріоритетні напрями наукової діяльності, які охоплюють всі сфери життя країни, і таким чином декларують збалансований розвиток суспільства.

Одним із таких пріоритетних напрямків є розвиток нових біотехнологій та проведення фундаментальних медичних досліджень. Діяльність за вже визначеними пріоритетами вимагає як державної підтримки, так і підтримки наукової спільноти. Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»⁴ пріоритетним напрямком вітчизняної юриспруденції є усунення прогалин та адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Метою представленої статті є окреслення наріжних проблем у сфері права біоетики та медичного права як предмету дослідження сучасної юриспруденції.

© О. Ю. Кашинцева, 2009